

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

't Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

Was de geboorte van dit Museum voorspoedig, minder voorspoedig waren z'n eerste levensjaren.

Zij, die 't Natuurhistorisch Genootschap, in 't najaar van 1910, te Sittard mée ten doop hebben gehouden, zullen zich waarschijnlijk herinneren, hoe we, bij gelegenheid dier plechtigheid, in 'n speech — speech, welke dergelijke plechtigheden pleegt te vergezellen — op de totstandkoming van 'n Provinciaal Natuurhistorisch Museum durfden aandringen, de hoop durfden uitspreken, dat 'n Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, óók 'n Limburgsch Natuurhistorisch Museum mocht creëren.

Dank der belangstelling, waarin zich 't wicht, 'twelk Natuurhistorisch Genootschap heet, van af 't begin van zijn bestaan, kon verheugen van den kant van vele ooms en tantes, groeide 't voorspoedig op. Op heel jeugdigen leeftijd reeds was 't tot creëren in staat en kon 't, in November 1912, zeggen: „Aan mij is 't te danken, dat Limburg dra in 't bezit komt van 'n Provinciaal Museum van Natuurlijke Historie.”

In November 1912 stelde 't Maastrichter Gemeentebestuur, op aandringen van 't Natuurhistorisch Genootschap, onze Vereeniging in slaat, om 't bestaan van 'n Natuurh. M n s e u m mogelijk te maken.

De Maastrichter vroede vaders immers hebben toen aan 't Genootschap gebouwen afgestaan, waarin de Limburgsche fauna, Limburgsche flora, Limburgsche Gaea konden ondergebracht worden.

De wording, de totstandkoming van 't Museum was derhalve allervoorspoedigst.

Niet zoo z'n verder hestaan.

Dat verder bestaan was niet zelden 'n reeks van miseries.

Miseries, omdat 't ons nieuw-geboren Museum van Natuurlijke Historie mankeerde aan de noodzakelijke verpleging, waaraan elk kindje, in de eerste levensjaren vooral, behoefte heeft.

Niet, alsof 'k, ook maar in de verste verte, zou willen en zou durven beweren, dat zij, die gansch en al belangeloos de opvoeding van dit kindje hadden op zich genomen, gemankeerd hebben in de zorgen welke noodig waren, om 't wicht groot te brengen.

Da's verre van mij.

En zij, die verzorgers, zouden de laatsten zijn, om zoo iets van mij te veronderstellen.

Voor die verzorgers heb ik en hebben allen, die ook maar ictwal op de hoogte zijn van wat er komt kijken bij de leiding, op 't eerste levenspad, van 'n kindje als daar is 'n Provinciaal Natuurh. Museum, 't hoogste respect.

't Hoogste respect niet alleen!

Hartgrondige bewondering tevens!

Tē meer, omdat ze slechts den huu spaarzaam

toegemeten vrijen tijd konden geven aan 't Natuurh. Museum te Maastricht. . . .

Dank der nooit volprezen tegemoetkoming van den Maastrichter Gemeenteraad, hebben wij thans ál ónzen tijd beschikbaar, om aan 't Maastrichter Natuurhist. Museum onze beste zorgen te besteden.

Die taak nemen we op ons met liefde.

Nemen we op ons met enthousiasme.

Met liefde en met enthousiasme óók, wijl we meenen te kunnen vertrouwen op de hulp en de sympathie van zoovelen, die 't met óns eens zijn in ónze meening, dat er in Limburg 'n Provinciaal Natuurhistorisch Museum behoort te zijn.

Ende dies. . . . alwie 't Museum goedgezind is helpe ons om er van te maken, wat er van te maken is!

En er is iets van te maken.

We hopen zulks, na ettelijken tijd, met de hulp van goedgezinde Limburgsche en niet-Limburgsche Natuurliefhebbers der wereld te loonen.

JOS. CREMERS.

Het gaderd Witje

(*Pieris crataegi*).

Tot de grootste vijanden der fruitboomen behoort het over geheel Europa verspreide gaderd witje (*Pieris crataegi*) uit de familie der Pieridae of wiljes, dat in sommige jaren zelden, andere jaren weer veelvuldig rondvliegt. De vlinder met zuiver wille vleugels, welke doorsneden worden door zwarte adertjes, verlaat in het midden van Juni den cocon. Daarbij laat hij eenige druppeltjes roodachtig vocht uit het achterlijf vallen, wat vroeger aanleiding gaf, wanneer deze vlinders in groote menigte uitvlogen, te gelooven aan den z.g. „bloedregen”.

Tijdens den voornaamsten vliegtijd, welke tot begin Augustus duurt, plakt het wijfje ± 50—150 goudgele eieren dicht bij elkaar op den benedenkant der bladeren van appel-, pere-, pruime- en kerseboomen. Reeds na korten tijd (± na 14 dagen) kruipen de rupsen uit, die aschgrauw van kleur zijn, met 2 breede oranjeachtige of bruinachtige streepen op den rug.

Tegen September overtrekken zij geheele bladergroepen met een weefsel, waaronder zij leven en vreten. Het winterverblijf maken de rupsen door een aantal bladeren aan den top van den tak dicht met een zijden draad om te spinnen. In dit gemeenschappelijk ingericht en bewoond weefsel, welke kleine rupsennesten worden genoemd, spint elke rups nog een bijzonder omhulsel, in hetwelk zij den winter doorbrengt, beschut tegen de koude.

De grootste schade in den boomgaard veroorzaken

deze vraatzuchtige rupsen in 't voorjaar. Dan bouwen zij, na het verlaten harer winterwoningen, een nieuw en ruimer nest, van waaruit zij hare rooftochten op de jonge bladeren en bloesems ondernemen en deze totaal afvreten. Na de 2e ontvelling, welke in het begin van Mei plaats grijpt, beginnen zij vlugger te groeien. De rupsen worden „zelfstandig”, zij verlaten de gemeenschappelijke woning en verspreiden zich over den geheelen boom. Einde Mei of begin Juni zoekt elke rups een plaatsje uit om zich te verpoppen. De kleur der pop is groenachtig geel met zwarte teekeningen en lichtgele vlekken. Zij hangt, vastgehouden aan de punt van het achterlijf en in het midden door 2 fijne draden, gewoonlijk rechtop of loodrecht aan takken, boomstammen, enz.

Om de groote vermeerdering van het geaderd wilje legen te gaan, moet men de nesten reeds in den nazomer, of tenminste in 't allereerste begin van het voorjaar, voordat de rupsen haren schuilhoek verlaten, verbranden. Het vertrappen en doden der rupsen onder de boomen leidt nooit tot eene algeheele vernieling. Ook de heggen mogen niet over 't hoofd gezien worden. De goudgele eieren kan men gemakkelijk aan de boomen vinden. Wie zich de moeite getroost de vlinder 's avonds, wanneer zij zich bij honderden neerleggen te slapen, op te zoeken en te doden, draagt zeer veel bij tot verdelging van dit schadelijk heestje, doch zekerheid heeft men hiervan nooit, daar men niet weet of 't wilje at of niet reeds het grootste gedeelte der eieren heeft afgelegd en in zekerheid heeft gebracht.

Tot de getrouwste bondgenooten in den strijd tegen *Pieris crataegi* behooren, behalve de insecten-vretende vogels, ook eenige soorten sluipwespen. Niet slechts de rupsen worden door de sluipwespen geheel en al vernielgd, ook de poppen moeten het

Laatste bezoek aan „Walderput” en „Sternbach”.

Toen we in Augustus t.l. de Brunsummerhei bezochten, om er nog enkele bloemen te halen, welke we tegen algeheele uitroeiing wilden redden, hadden we geen flauw idee van wat de bruinkoolontginning 't ons zoo welbekende landschap had durven aandoen.

Hemel, wat had die, toen al, 't veen mishandeld!

En hoe zal ze er op 't oogenblik in hebben huisgehouden!.....

We kenden ons veen haast niet terug.

't Deed ons leed te moeten zien, hoe de plaats, waar we, zoo vaak en zoo veel, echt natuurgenoet hadden gesmaakt, toegetakeld was geworden.

Wie zou, ettelijke jaren her, hebben durven vermoeden, dat in Augustus 1917, beoosten 't huidige pompstation der Staatsmijn Hendrik 'n stapelplaats zou zijn van alle mogelijke machines, welke straks moesten dienen ter winning en vervoer van bruinkool, wie zich hebben kunnen indenken in de mogelijkheid, dat hij daar nog eenmaal auto's zou hooren toeteren!

Nauw hadden we 't ontginningsterrein betreden, of, voor de eerste maal op onze vele tochten door de Brunsummerhei, werd ons zeer beslist maar heel hoffelijk gevraagd naar 't doel onzer reis.....

Wie kwam er voorheen in de Brunsummerhei, als 't niet was ter wille van haar natuurschoon!

Onze planten dienden ons als 'n introductiekaart, ter betreding van 'n terrein, waarop we 'n goed deel van ons leven, vrij en frank, hadden mogen rondzwerven en waartoe nu klaarblijkelijk de toegang niet eens meer

ontgelden en dienen zeer dikwijls aan deze nuttige tuin vrienden tot woning.

Hiervan kan men zich overtuigen bij het verzamelen der poppen van *Pieris crataegi*, door te letten op de kleur (licht) en de beweeglijkheid der pop. De donkere en beweegloze poppen, welke door de sluipwespen worden bewoond, moet men laten hangen.

Nog eenige andere leden der familie Pierione zijn schadelijk voor den moesluin en daar zij meer voorkomen, zijn zij des te bekender. Vooral dit jaar hebben zij huisgehouden in de koolvelden.

Het zijn: 1o. het koolwilje (*Pieris brassica*), 2o. het klein geaderd wilje (*Pieris napi*), 3o. het knollenwilje (*Pieris rapae*). De rupsen dezer schadelijke vlinders leven op de verschillende koolplanten. Jaarlijks verschijnen zij in 't voorjaar en in het laatst van den zomer. De poppen van het tweede broedsel overwinteren aan boomen, planken, heggen en muren.

Het vernieligen dezer vijanden van onze moestuinen beslaat voornamelijk in het zoeken en doden der rupsen, het verdelgen der eieren. Ook in dezen strijd maken zich de sluipwespen zeer verdienstelijk.

Merkelbeek, 26/9 '17.

M. WILFRIDUS RISWICK O.S.B.

Noot der Redactie.

't Is mogelijk, dat *Pieris (Aporia) crataegi* — „het geaderd wilje”, — elders in Europa wel eens veelvuldig voorkomt. In Zuid-Limburg is zulks niet 't geval. Op onze jarenlange vlinderexcursies in Zuid-Limburg, troffen we *Pieris (Aporia) crataegi* slechts sporadisch aan in de buurt van Kerkrade, Houthem St. Gerlach en Brunsum.

Als we ons goed herinneren heeft onze Limburgsche Lepidopteroloog bij uitnemendheid, de heere Latiers, op z'n talrijke omzwervingen door

geoorloofd was.

We mochten 't terrein betreden!

Och, och, wat 'n verwoesting moesten we aanschouwen! 't Gezellige Waterbeekje, ons zoo goed bekend, naar wiens kristalhelder water we zoo dikwijls hadden gekoken, wanneer 't als 't ware over 'n groen tapijt voorthuppelde, den weg op naar Schinveld, was verknoeid tot 'n breede, diepe, rechte sloot.

Koningsvarens, eenmaal 't sieraad en de trouwe wachters van z'n boorden, lagen, er van hun glans en adelom beroofd, bij tientallen, half onder 't zand bedolven neer.

Alleen de „Walderput” met z'n diepe bron, of beter gezegd z'n bronnengroep, had, al was ook hij veranderd, stand gehouden en wees de plaats aan, vanwaar dag en nacht, de Walderbeek haar water kreeg.

Rondom bruinkool, alles bruinkool!

Groote boomstammen, kienhout-bonken, doode overblijfsels van, voor zoover we 't in de gauwigheid konden beoordeelen, eenmaal groene, suizende coniferen waren geweest, grijnsden ons van tusschen de eigenlijke bruinkool tegen.

Eeuwen waren er noodig geweest, om, wat eenmaal boomen heette door de natuur te metamorphoseeren tot bruinkool.

Menschenhanden hadden, in korten tijd, al de planten, die zich, in den loop van zoo vele jaren wisten te ontwikkelen op den grond, waarin de bruinkool rustte, weggevaagd.

Hier viel niets meer te redden.

En daarom maar verder, over de heuvelrij heen naar de „Sternbach”. Hier toch was de ontginning in haar eerste stadium en hoopten we tal van florakinderen nog terug te vinden.

Limburg — (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg) — 't dierlje evenmin op heel veel plaatsen talrijk ontmoet. Wil hij ons daaromtrent in 'n volgend nummer nader inlichten?...

De Gewone Teek (*Ixodes ricinus*) in Zuid-Limburg.

Zoowat vier jaren geleden stuurde me de Heer A. de Wever te Nuth een klein, metaalhard „dingetje”, 'twelk hij, zooals een begeleidend schrijven meldde, met lancet en pinnet had gehaald uit de zijde van een zijner patiënten. Zijn EdelGeleerde wenschte van mij nadere gegevens omtrent dit voorwerp te hebben. Klaarblijkelijk vermoedde hij, dat een dierlijke parasiet hier in 't spel was. Maar „een dergelijk geval” was hij, in zijn jarenlange praclijk, nog nimmer tegengekomen.

„'t Dingetje” bleek een Gewone Teek, *Ixodes ricinus*, te zijn.

't Beestje had zich nog aan geen bloed te goed gedaan, was nog „nuechter” en leek daarom, plat als 't was, een klein, rond plaatje. 't Chitinerugpantser deed het wezentje zoo opvallend metaalhard lijken.

Ik kende de Gewone Teek; ze was me niets vreemd; ik had haar daarvoor te dikwijls al gezien.

Wat me alléén maar verbaasde was 't feit, dat ze, naar des Dokters getuigenis, in Zuid-Limburg zoo zelden zou voorkomen.

Elders toch is „der Holzbock”, zooals deze teek in Duitschland heet, 'n heel gewone plaag.

Kinderen komen er, als ze in het bosch gespeeld hebben, niet zelden met zoo'n ongewenschten gast op 't lijf, naar huis. Moeder weet heel secuur, dat ze zich vergeefsche moeite geeft, als ze den ongunen klant zou willen verwijderen door hem van

Maar, 't brongebied, waarin zich voorheen niemand zou hebben durven wagen, was al gansch uitgedroogd.

't Kostte geen moeite er droogvoets door te loopen. Smokkelaars hadden klaarblijkelijk van de metamorphose gebruik gemaakt en hier langs 'n weg gezocht.

Alom verspreide kwattapapertjes lagen er als zoovele getuigen van 't feit, dat de halers en uitvoerders van verboden waar, met kwatta hun spierkracht voor den zwaren sport waaraan ze deden, weer moesten sterken!

Nog vormde hier in 't beekje de Watermontia (*Montia rivularis*) vleeziggroene polsters, waarop ze haar nietige witte bloemtjes omhoog beurde, nog wiegelden er Fonteinkruid en Sterrekruid aan de oppervlakte.

Maar, de zich sterk vergrootende belten van de Pluimzegge, *Carex paniculata*, wezen al op 'n aanstaande landvorming, waarbij 't riet ook reeds zijn medewerking komt verleenen. Allerlei ontginningen toch deden den waterstand in 't veen, vanaf Schrievershei tot Süsterseel, nu al aanmerkelijk minder worden. De nieuwe bruinkoolontginning zal hem nog meer doen veranderen.

Narthecium, *Andromeda* en *Oxycoccus*, moesten zich terugtrekken tot vlak bij de bronnen; de achterblijfters zien er al kwijnend uit.

Waar nog 't water eenigen tijd bleef staan, hielden *Gentiana pneumonanthe* en *Lycopodium inundatum* nog wat stand; naarmate 't vochtgehalte verminderde bleven nog een poosje *Cicendia* en *Centunculus*, dwergjes, die men licht over 't hoofd zou loopen, en *Polygala depressa* met haar donkerblauwe bloempjes, die zoo aardig tegen de altijdgroene blaadjes afsteken. Op de groene wegen zag men nog *Peplis portula*.

Toch zou ook hier zonder tusschenkomst van den mensch de strijd tusschen land- en veenvorming nog

de huid van 't kind weg te trekken. Hoogstens, ze heeft 't meermalen gehoord en zelf ondervonden, zal ze hem, in dat geval in tweeën rijten en zóó de zaak nog erger maken.

Immers, de snuit van 't beestje blijft in 't kinderrijf achter en wordt oorzaak van een gezwel of ontsteking.

Moeder zal daarom de teek, wier lichaam gedeeltelijk buiten de huid van haar spruit uitsteekt, met 'n weinig olie bestrijken.

Dat heeft succes; de parasiet laat haar slachtoffer vrijwillig los.

In Duitschland zijn sommige bosschen, om de „Holzboeke”, die er in huizen, berucht. Naar 't heet, zou men ze niet kunnen bezoeken zonder kans te loopen één of meer dezer „bloedzuigers” op te doen.

En dit dierje zou in Limburg uiterst zeldzaam zijn?! Zooveel te beter! Ons toch al gezegend landje mist dan iets, waarover niemand rouwig behoeft te zijn als hij 't niet of maar zelden tegenkomt.

Kwelgeesten als Teeken zijn kunnen we er best missen.

Doch ik heb, naar ik meen, op m'n vele entomologische excursies andere ondervindingen opgedaan.

De bosschen in de buurt van Sillard herbergen talrijke *Ixodes ricinus*, larven, wijfjes en mannetjes.

Ik vond ze zoowel in 't bosch van Watersley als van Spaubeek en in 't Limbrichterbosch trof ik ze zelfs talrijk aan.

Dit laatste, wildrijk als 't is, mag een waar Eldorado voor Teeken heeten. Volwassen toch zijn ze er op aangewezen om zich aan 't bloed van warmbloedige dieren te goed te doen.

Op den mensch komen ze slechts toevalligerwijze terecht, alléén maar als ze daartoe, een keer eens, gelegenheid krijgen.

lang onbeslist gebleven zijn.

We hebben getracht wat *Montia* en de bastaard van *Epilobium palustre* en *obscurem*, elders over te planten.

Deze laatste hadden we hier al twee jaren geleden gevonden, maar moesten we zoolang in cultuur observeren om, omtrent haar afkomst zekerheid te hebben.

We zagen kokerlarven haar eigenaardig kluizenaarsleven lijden in 't water, hier en daar tegen de planten omhoog kruipen om te eten.

Kikkervisshjes, donderpadden of bullekopies waren aan 't spelemeten.

Slanke, staalblauwe, schitterende libellen dansten om ons heen in de lucht.

Tal van spinnen hadden haar sluipnesten gebouwd aan de toppen van heidekruid en grashalmen, ja, hier en ginds, heel listig twee grasaren aan weerszijden van den oever saamgeweven, over 't beekje heen.

Doch we waren gekomen voor planten, hadden geen tijd om naar 't wonderde doen en laten der dieren te kijken. Vóór den winter immers zou vermoedelijk ook de „Sternbach” deelen in 't lot van 't Walderputbeekje, veranderd zijn in 'n rechtlijnig, stijfaandoend kanaal, langs welks boorden de planten niet langer zouden willen groeien.

***

Alléén de derde bron der Roode beek blijft ons thans nog gespaard. Dat is 't „Venbeekje” ook 't „Kunkelke” genaamd, om z'n snellen kronkelenden loop.

Men kan 't vinden aan den voet der Staatsmijn Hendrik. In dit beekje vindt 't z. g. „eerste Rumpener Ven” zijn ontstaan.

Wel is deze eng begrensde plek niet rijk aan karak-

Regelmatig ving ik Teeken in het net, waarvan ik me in de laatste jaren haast uitsluitend bedien, om er tweevleugelige insecten mee te vangen.

Bij die vangst wordt 't net alleen maar, heen en weer, door de lucht gezwaaid; gras en struiken worden er niet mée beroerd.

Dikke, „volgezogen” Teeken zal men natuurlijk op dergelijke wijze niet vangen.

M'n vondsten bestonden uitsluitend uit magere, hongerige dieren. Ze waren ongeveer 2 m.M. groot en moesten gezeten hebben op de takken van struiken, vanwaar ze zich, bij m'n nadering, in 't net lieten neervallen.

Wie zich van een sleepnet zou willen bedienen, kan heel waarschijnlijk in 't Limbrichterbosch massa's *Ixodes ricinus* verzamelen.

De levenswijze der Gewone Teek is op vandaag een open boek. Van af Aristoteles tot in onze dagen hebben talrijke onderzoekers zich met haar bezig gehouden.

Onder de mijten, waartoe de Ixodiden behooren, nemen ze in meer dan één opzicht, een gansch bijzondere plaats in.

In 't begin van haar bestaan heeft de larve slechts zes pooten; tracheeën mist ze totaal.

Gedurende dit stadium voert 't beestje reeds een parasietisch leven. 't Werd aangetroffen op Zeven-slapers (*Myoxus quercinus*), op Eekhoortjes en Mollen.

Zowel in den eersten, alsook in alle andere ontwikkelings toestanden is „de klaplooperij”. 't parasitisme slechts tijdelijk. Bij elk stadium vindt men zowel „nuchtere” als „volgezogen” dieren. Opper-vlakkig bekeken lijken ze heel weinig op elkaar. „De volwassen geslachtsdieren treft men aan, in „nuchteren” toestand, vrijrondzwervend, zegt Taschenberg, maar er immer op uit, om dier of mensch aan te klampen; 't wijfje tracht zich ten koste van zijn gastheer te mesten, 't mannetje zoekt de gelegenheid op om zich met een vrouwelijk exemplaar

teristieke laagveenplanten. Doch wegens hare zeldzame *Drosera anglica*, (Lange zonnedaauw) verdient ze gespaard te blijven.

Laten we hopen dat ons nog één jaartje gegeven wordt om dit „vliegenvangertje” elders veilig onder te brengen.

Daarvoor bestaat alle kans. 't „Eerste” zal evenmin als 't „Tweede” „Rumpener Ven” (vlak hiernaast, naar Schrievershei toe) zoo dadelijk reeds ontgonnen worden.

Onder veilig geleide van ons medelid, den Hr. A. v. Camp, Hoofd der school te Spaubeek, togen we nu, langs den Ouden Romeinschen heirweg, de bosschen in, naar 't *Engelsch broek*.

Utricularia neglecta en *minor*, (Vergeeten- en klein blaasjeskruid) waren er nog in overvloed. Ze hadden dezen zomer weer 'ns mild gebloeid. Daarom zochten we haar vruchten. Doch te vergeefs. Reeds zaten ze vol winterknoppen. Blijkbaar kunnen ze 't zaad missen. Langs vegetatieven weg weten ze in haar voortplanting te voorzien.

Langs en over de vele „Kempkes” ging 't nu weer terug naar „de Wolfskeel”, ook, uit Natuurhistorisch oogpunt, 'n belangrijke plek, de eenige waar nog *Arnica montana*, *Wolverlei* of *Valkruid* gevonden wordt.

Ze is eigendom der Staatsmijnen.

't Nieuwe spoor, 'twelk de mijn met den tegenoverliggenden heuveltop verbindt, ligt reeds vlak naast haar.

Westwaarts van „de Wolfskeel”, naast de beek, beschouwden we nog eens de plek, waar in vroeger dagen 'n molen schijnt gelegen te hebben.

De omwalling van 'n diepen greppel, die nog met de beek in verbinding staat, wijst o.i. daar duidelijk op, zooals ook 't „Taplaok”, 'n oude molenvijver, die thans

te paren. Een volwassen wijfje wordt, als 't op een hond zit, in 9 dagen ongeveer 11 m.M. lang en zóó elastisch, dat 't, wanneer 't op den grond valt, gelijk een gummibal omhoog springt.”

Sillard.

H. SCHMITZ S.J.

Aanwinsten voor de Zuid-Limburgsche Flora.

Tunica prolifera Scop. — Mantelanjelier.
Helichrysum arenarium D.C. — Stroobloem.

De heer J. Pagnier te Maastricht had 't geluk deze twee zeldzame planten te ontdekken op de mergelheuvels bij Bemelen.

De eerste is voor ons geweest wel geen heel onbekende. Reeds Dumoulin geeft ze aan op den Pietersberg. Maar ze is daar sinds jaren niet meer teruggevonden. Elders in Zuid-Limburg werd ze nimmer aangetroffen.

Haar geograafisch verspreidingsgebied omvat gansch Europa.

Doch ook in Noord-Nederland blijft ze 'n zeldzame soort.

In naburig Duitsch gebied kon men haar, tot voor ettelijke jaren, aantreffen bij den Lousberg te Aken.

In 't aangrenzend Belgisch- en Neutraal gebied hebben we haar, vóór den oorlog, nog gezien nabij Moresnet en 't dorp Limburg.

Ze houdt 't meest van zand- en kiezelgrond. Als men haar op mergelheuvels tegenkomt is zulks waar deze door zand of kiezel bedekt worden.

Op de geologische kaarten kunnen deze deklagen niet overal nauwkeurig worden aangegeven.

Dergelijke lagen vindt men niet alleen op de groote plateau's van den Pietersberg en van Berg en Terblijf of op 't pliocene eilandje, de Vrouwenheide te Ubagsberg, waar ze 'n enorme dikte kunnen bereiken, maar óók bedekken ze de toppen van

't heele jaar door nog water moet bevatten, getuige de sphagnumlaag, hier aanwezig.

De plaats leek ons 'n hoekje waarin nog een en ander zou kunnen ondergebracht worden.

Als 't Bestuur van 't Natuurhist. Genootschap eens aanklopte bij 't Bestuur der Staatsmijnen en 't Gemeentebestuur van Brunssum, met verzoek beide plaatsen te willen sparen.... Wie weet....

In elk geval, óns helpt 't niks, zelfs niet als we zouden weenen en zouden vloeken over de verwoesting waaraan, op botanisch gebied, de industrie schuldig is.

* * *

'n Weldadige afleiding in de ergernis, welke we op dezen tocht hadden beleefd, vonden we, bij onze terugreis, in de aanschouwing van 't nieuwe plantsoen bij de Staatsmijn Hendrik.

Zowel de aanleg, waartoe 't terrein zich uitstekend leent, als 't gehalte der planten zijn keurig.

Wat zullen de vele mooie conifeeren, van uitmuntende hoedanigheid, ook 's winters aan dit industriegebouw 'n frisch aanzien geven!

Laten we hopen, dat honden streng zullen geweerd worden, deze toch kunnen zoo'n aanplanting meer nadeel doen dan een heele mikrowereld.

Maar toch, ondanks het goede slot van onze excursie, waren we ditmaal — óók voor den eersten keer — blij toen we al 't geraas, den stank en het stof, vlak in de buurt van „Walderput” en „Sternbach”, achter den rug hadden.

N u t h, Sept. 1917.

A. DE WEVER.

lal van andere heuvels, zij 't dan ook soms zóó, dat ze in de hellingen, tot vlak aan de blootkomende mergel reiken en men op zulke plekken geen laagje kleefklei bespeurt.

Daarom vindt men op de uitgestrekte heuvelrijen van Bemelen (Strooberg, Winkelberg en Molenberg), Cadieren Keer (Heerderberg, Schiepersberg = Koeberg), zoo weinig kalkminnende planten.

Terwijl sommige krijtheuvels (o.a. Welterberg, Kunrade, Eiserberg, Dolsberg enz.) op verschillende plekken rood zien van *Centaurea Scabiosa*, *Carduus acaulis*, of violet-blauw van *Gentiana germanica*, zal men deze planten op genoemde heuvelrijen maar schaarsch aantreffen. Alléén aan de randen van 't onbedekt krijt in de hellingen zullen er nog enkele armzalige exemplaren te vinden zijn.

Om dezelfde reden vindt men er ook zoo weinig Orchideeën.

Wel zijn er een aantal plantsoorten, die, hoewel ze zich in de vrije natuur kiezel- of zandbodem uitzoeken, toch 't meest of zelfs uitsluitend in 't krijtland voorkomen; zoo o.a. *Lathyrus monlana*, *Potentilla verna*, *Myosotis sylvatica*, *Echinum vulgare*, *Verbascum nigrum* enz.

't Geslacht „*Tunica*“ verschilt zoo weinig van *Dianthus*, dat men nauwelijks onderscheid hiertusschen behoeft te maken.

Bij *Tunica* is de eigenlijke kelk nog door een schubvormigen buitenkelk omgeven (Mantel-anjelier).

Op iets voedzamen bodem dragen de hoofdstengel, en ook wel de zijtakken, eindstandige, tot een hoofdje vereenigde roode bloempjes. Op heel schralen, dorren grond kan de plant lager, dunner van stengel en éénbloemig worden. Deze laatste werd door Linnaeus onderscheiden als soort: *D. diminulus*. Bij uitzaaiing in goeden grond krijgt men echter meerslengelige, meerbloemige planten. We hebben derhalve slechts te doen met een standplaatsverschil, waaraan we 't beler achten geen afzonderlijken naam te geven.

De bladeren zijn aan de randen ruw. Of de exemplaren met gladde randen (*levis Clav.*) ook zaadvasl zijn, is nog niet vast gesteld.

* * *

Helichrysum arenarium was tot nu toe in Zuid-Limburg nog niet waargenomen.

Ook in Noord-Nederland is ze zeer zeldzaam. In België en Duitschland komt ze langs de grenzen niet voor. Men vindt ze pas veel meer Zuidwaarts.

Als haar geografisch gebied wordt opgegeven Zuid-Zweden en Midden- en Zuid-Europa.

't Is dus twijfelachtig of we hier al dan niet met 'n inlandsche soort te doen hebben. Waarschijnlijk werd ze aangevoerd, misschien wel met lucerne, die nu en dan nog nabij onze mergelgronden verbouwd wordt en waarmee heel wat vreemdelingen uit 't plantenrijk in Z.-Limburg geïntroduceerd worden.

De Stroobloem houden we voor een onzer mooiste planten al is ze, vergeleken bij hare gekweekte soortgenooten, maar 'n nietig gewasje.

De fijne bloemkorfjes zijn bolvormig en slaan met 10—15 bij elkaar aan den top van den stengel. De kleur schommelt tusschen oranje- en citroengeel; de blaadjes zijn witwillig.

Niet de bloemen zelf, maar de omwindsels be-

zitten de schitterendste kleur; ieder omwindseltje is slechts een klein schubje, maar ieder hoofdje bevat er zooveel en de bloemen zitten met zooveel bij elkaar, dat ze daardoor den insecten dadelijk opvallen; de eigenlijke bloempjes zijn heel dun, buisvormig, en zoo verdeeld, dat de buitenste vrouwelijk, de binnenste tweeslachtig zijn, 'tgeen voor een goede bevruchting van belang is. Toch zijn ook zij nog geel gekleurd maar donkerder, zoodat ze een voordeelig contrast vormen.

De gele omwindseltjes zijn glad en perkamentachtig, alleen aan den voet met eenige haartjes voorzien. Zulke bloemhoofdjes kunnen zeer veel hitte en licht verdragen zonder dat hun kleur er onder lijdt, en zelfs jaren in gedroogden toestand bewaard blijven. Daarom behoort ook deze Stroobloem tot de groote groep van „Immortellen“, waarvan zooveel buitenlandsche soorten voor winterhoukeltten gekweekt worden. 't Edelweisz, hoewel ook tot de stroobloemen gerekend, bezit geen perkamentachtige omwindsels, maar witte droogvillige haren.

De geur van H. a. is nu juist niet aangenaam.

Gelukkig staat de vondst van den heer Pagnier veilig op 'n hooge rots.

Moge haar aanwezigheid, daarhoven op 'n haast onbereikbare hoogte, geene aanleiding geven tot halsbrekende toeren.

We hoorden zoo vaak, dat 't Zwitsersche Edelweisz menschenlevens kostte. 't Zou al erg genoech zijn als we vandaag of morgen moesten hooren, dat de Stroobloem bij Bemelen gebroken armen of beenen had bezorgd aan een of anderen waaghals.

Laat ze er stilletjes groeien en zich vermenigvuldigen!

N u t h.

A. DE WEVER.

Een paar variëteiten van Coniferen op de Moorhei.

Op de Moorhei te Schinnen, waar tot voor enkele jaren eeuwenoude beuken stonden, zooals er nergens in ons gewest te zien waren, zijn sedert demen aangeplant. Gelijk haast overal vormt hiervan de Gewone Boschden (*Pinus silvester L.*) de hoofdpartij; daarnaast heeft men ook de Gewone Fijnspar (*Picea excelsa Lnk.*) en de Wille Spar (*Picea alba Lnk.*) geprobeerd.

De beide laatste coniferen stellen meer eischen aan den bodem; deze moet iets vochtig zijn, terwijl ze ook aan een gelijkmatige warme vochtige rooken stofvrije lucht den voorkeur geven. Daarom ziet men er zulke prachtige groepen van in het naburig bergland.

De Gewone Fijnspar neigt zoo tot variatie in groeiwijze, vorm en kleur van naalden en kegels, dat er ruim 80 vormen beschreven zijn. Bij planten die zoo sterk variceren is 't niet moeilijk in ieder zaadzel van eenigen omvang nog vormen aan te treffen, die, van de reeds bekende, weer min of meer afwijken.

Variëteiten van *Picea excelsa* met gele of wilbonte naalden worden nog al eens in de kwekerijen aangetroffen. Hier op de Moorhei vindt men ook blauwgroene vormen (*Picea ex. glauca*); men zoekt deze tevergeefs bij de kwekers. Beissner geeft 4 gevallen op voor Duitschland en Rusland, waaronder er zijn die met den blauwsten vorm van de Witte Spar kunnen wedijveren. Zoo blauw zijn ze hier nu juist niet, maar ze verschillen dan toch maar heel weinig, sommige zijn iets lichter, andere iets donkerder blauw-groen; in ieder geval steken ze sterk tegen den typischen groenen vorm af, ook 's winters.

Een dezer blauwgroene exemplaren heeft bovendien een heel gedrongen bolvormige groeiwijze; ze is daardoor meer dan de helft lager dan haar evenoude buren. Ze behoort tot *Pic. ex. pumila glauca*. Evenals de groennaaldige en andere compact groeiende vormengroepen is deze uiterst geschikt voor kleine stadstuinen. Deze natuurlijke dwergvormen zullen op den duur beter voldoen dan geschoren Coniferen of *Buxus*.

De Witte Fijnsparren die er werden aangeplant zijn deels de typische lichtgroene, deels de blauwgroene vorm (*coerulea*); vooral deze laatste is een Iraaic conifeer, die echter nog lang niet zoo hemelsblauw is als de Blauwspar (*Picea pungens glauca*).

Nu vindt men er op de Moorhei ook een tweetal lusschen, waarvan de takken sterk rechtop groeien, zoodat de heele plant mooi zuilvormig is, daarbij zijn de naalden wat korter en meer aanliggend, terwijl de kleur blauwgroen is. Een zuilvormige var. met uitstaande naalden is reeds bekend als *Pic. alba fastigiata Carr.* en wordt als te gevoelig voor ons klimaat opgegeven; een andere pyramidaal-groeiende var. is in den handel bekend als *P. a. woerlitzensis Späth.*, maar deze heeft langer naalden. De vorm op de Moorhei staat dus ongeveer tusschen beiden in.

We hadden willen verzoeken deze variëteiten wat te willen verzorgen door b.v. de omringende gewone vormen te verwijderen; want 't is niet zeker of ze zaadconstant zullen zijn; vermeerdering door enting van zijtoppen geeft meestal minder mooie boomen; daarom ziet men ook zoo weinig onberispelijke Blauwsparren. Maar 't terrein is aangekocht door een bouwvereniging, we zullen dus maar geen vermoedelijk vergeefsche pogingen daartoe aanwenden. Wie er belang in stelt, moet zijn bezoek niet lang meer uitstellen. De geheele omgeving daar is een wandeling overwaard.

N n t h.

A. DE WEVER.

Mededeeling.

't Adres van den Voorzitter van „het Natuurhis-

torisch Genootschap in Limburg" is: Victor de Stuersstraat 36, Maastricht.

Voor alles, wat 't Genootschap betreft is hij dagelijks, — uilgezonderd Zon- en feestdagen, — te spreken in 't Museumgebouw op de Looiersgracht, 'smorgens van 9—12, 'smiddags van 2—4.

Zendingen voor 't Museum, Museumtuin en Bibliotheek worden, bij voorkeur, gezonden aan dit laatste adres.

Vergaderingen.

Jammer genoeg konden de maandelijksche vergaderingen, sinds lange al, niet plaats vinden.

De miserabele treinenloop maakte ze onmogelijk. En lóch zijn die vergaderingen, — wil 't Genootschap bloeien, — absoluut noodzakelijk.

Daarom doen we 'n voorstel.

Laten onze leden, die voor maandelijksche vergaderingen iets voelen, hiervan blijk geven door 't zenden van hun naamkaart aan den Voorzitter. Bij genoegzame belangstelling zullen dan weer maandelijksche vergaderingen worden gehouden, ondanks 't slechte verkeerswezen.

Jaarboek 1917.

Bijdragen voor 't Jaarboek 1917 worden, liefst zoo gauw mogelijk, verwacht bij den Voorzitter. Wie, op 't oogenblik, de copie nog niet „af" heeft gelieve te melden, hoeveel bladzijden (ongeveer) hij voor z'n bijdrage behoeft.

Aanwinsten voor het Museum.

'n Zeer mooie collectie GRONDMONSTERS van de boringen te Geulle en Ifteren, van het Waterleiding-Comité voor Zuid-Limburg.

't Nest eener dwergmuis (*Mus minutus*), van Dr. J. Beekers te Beek.

Voor de Bibliotheek.

L'Homme primitif par Louis Figuier, ouvrage illustré de 40 scènes de la vie de l'homme primitif, dessinées par Emile Bayard et de 248 figures représentant les objets usuels des premiers âges de l'humanité, dessinées par Delahaye 3ième édition). Paris, librairie Hachette et Cie 1873, van den Z.E. Heer H. Kerekhoffs te Amsterrade.

— Naturlehre für die Jugend, herausgegeben von Johann Jacob Ebert, Prof. der Mathem. zu Wittenberg, neue, vermehrte und verbesserte Auflage, mit Kupferen (3 deelen). Leipzig, 1787, van den heer H. J. Beekers, Onderwijzer. Spekholzerheide.

— Bedenkingen over het einde, waartoe de Insecten vermoedelijk geschapen zijn. Voorgedragen in de Maatschappij Felix Meritis, door C. F. Kleynhoff, Med. Doct.

Te Amsterdam, bij Pieter Johannes Uylenbroek, 1805, van Jos. Cremers, Maastricht.

Officieel.

Nieuw lid: M. van Mulken, kapelaan, Maasbracht.